

Andrzej Nowak

Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach

ORCID: 0000-0002-5617-9113

**ZATRZYMANIE PROKURATORSKIE –
PRZESŁANKI STOSOWANIA**

Nie ulega wątpliwości, iż przepis art. 247 § 1 k.p.k. dotyczący zatrzymania i przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej lub podejrzanego ma charakter gwarancyjny. Takiego kształtu zaczął jednak dopiero nabierać od wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 lutego 2008 r. (sygn. K 34/2006, OTK ZU 2008, nr 1A, poz. 2). Jak podnoszono wcześniej, art. 247 § 1 k.p.k. nie regulował w sposób kompletny zarysu ograniczenia wolności osobistej, pozostawiając organowi zarządzającemu zatrzymanie daleko idącą swobodę normowania ostatecznego kształtu tego ograniczenia. Tak skonstruowany przepis nie chronił jednostki przed arbitralnością władzy, ponieważ pozostawiał wyraźne określenie przyczyn pozbawienia (ograniczenia) wolności poza ustawą. Nie określał przyczyn uzasadniających dokonanie zatrzymania w tym trybie. Powierzając prokuratorowi reglamentację sfery wolności osobistej, nie zawierał żadnych regulacji o charakterze materialnoprawnym, które krępowałyby prokuratora w zakresie korzystania z ustawowej kompetencji zarządzania zatrzymaniem i przymusowego doprowadzania osoby podejrzanej. Wprowadzał nieproporcjonalne ograniczenie wolności osobistej osoby zatrzymanej również w sytuacji, gdy osiągnięcie celu w postaci doprowadzenia takiej osoby mogłoby nastąpić przy zastosowaniu innych, mniej uciążliwych dla jednostki środków¹.

Artykuł 247 k.p.k. nie uzależniał zastosowania instytucji zatrzymania od udokumentowania nieskuteczności innych środków mających służyć stawieniu się osoby podejrzanej w określonym miejscu ani od uprawdopodobnienia potencjalnej nieskuteczności takich środków. Przepis nie nawiązywał też do potencjalnych zagrożeń, jakie dla realizacji celów postępowania mogłoby stwarzać dalsze przebywanie na wolności osoby podejrzanej².

¹ Wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 października 2006 r. o stwierdzenie niezgodności art. 247 § 1 k.p.k. z art. 41 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

² Stanowisko Prokuratora Generalnego z dnia 3 grudnia 2007 r. do wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich z 5 lutego 2008 r. o stwierdzenie niezgodności art. 247 k.p.k. z Konstytucją.

Nie można jednak pominąć tego, iż podnoszono, że trudno jest wskazać ustawowo określoną przesłankę wydania przez prokuratora stosownego postanowienia. Zatrzymanie w celu przymusowego doprowadzenia na podstawie art. 247 k.p.k. należy odróżnić bowiem od przymusowego doprowadzenia oskarżonego, który nie stawiał się na wezwanie (art. 75 § 2 k.p.k.). W tym jednak wypadku jasno została wskazana przesłanka zatrzymania, a mianowicie jest nią nieusprawiedliwione niestawienie. W art. 247 § 1 k.p.k. takiej przesłanki ustawodawca nie wskazał³.

Widząc przedmiotowe rozbieżności i problemy Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 5 lutego 2008 r. uznał, iż utrzymaniu instytucji zatrzymania osoby podejrzanej lub innych osób w celu ich przymusowego doprowadzenia musi towarzyszyć określenie przesłanek i okoliczności stosowania tego środka przymusu (i ograniczenia wolności osobistej zatrzymanych) zgodnie z warunkami określonymi w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Stało się to przyczynkiem do dokonania ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw zmian przepisu art. 247 k.p.k. i wprowadzenia kryteriów zatrzymania i przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej⁴. W tym miejscu należy się jednak zastanowić, czy w tej formie spełniają one swoje cele w sposób wskazany przez Trybunał Konstytucyjny czy doktrynę.

W wyroku z dnia 29 czerwca 2001 r.⁵ Trybunał Konstytucyjny stwierdził bowiem, że art. 31 ust. 3 Konstytucji RP formułuje kumulatywnie ujęte przesłanki dopuszczalności ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych praw i wolności. Są to: ustawowa forma ograniczenia, istnienie w państwie demokratycznym konieczności wprowadzenia ograniczenia, funkcjonalny związek ograniczenia z realizacją wskazanych w art. 31 ust. 3 wartości (bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochrona środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób) oraz zakaz naruszania istoty danego prawa lub wolności. Granice ingerencji w konstytucyjne prawa i wolności wyznacza zasada proporcjonalności oraz koncepcja istoty poszczególnych praw i wolności. Stwierdzenie, że ograniczenia mogą być ustanawiane tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie, nakazuje rozważyć: czy wprowadzona regulacja jest w stanie doprowadzić do zamierzonych przez nią skutków; czy regulacja ta jest niezbędna dla ochrony interesu publicznego, z którym jest połączona; czy efekty wprowadzonej regulacji pozostają w proporcji do ciężarów nakładanych przez nią na obywatela.

³ Stanowisko Marszałka Sejmu z dnia 19 kwietnia 2007 r. do wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich z 5 lutego 2008 o stwierdzenie niezgodności art. 247 k.p.k. z Konstytucją.

⁴ Dz.U. nr 206, poz. 1589.

⁵ Sygn. K 23/2000, OTK ZU 2001, nr 5, poz. 124.

W tym kontekście przy interpretacji treści art. 247 § 1 k.p.k. należy zwracać uwagę na funkcje zatrzymania procesowego, przede wszystkim zapewnienie prawidłowego toku procesu karnego lub wymuszenie spełnienia obowiązków procesowych. Jak wskazuje doktryna, określenie funkcji zatrzymania procesowego ma ważne znaczenie, gdyż wskazuje na cel jego stosowania. Brak określenia funkcji zatrzymania może rodzić wątpliwości co do celu stosowania instytucji. Wskazanie funkcji omawianej instytucji ma także znaczenie gwarancyjne, ponieważ uniemożliwia jej zastosowanie dla osiągnięcia innego niż pożądany celu procesowego lub pozaprocessowego⁶.

Pozbawienie wolności następuje w celu zagwarantowania bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. W związku z tym istnieje funkcjonalny związek wprowadzonego ograniczenia, polegającego na krótkotrwałym pozbawieniu jednostki wolności osobistej, z realizacją wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP wartości.

Zasada proporcjonalności stawia przed ustawodawcą – na co wskazuje Trybunał Konstytucyjny np. w wyroku z dnia 22 września 2005 r.⁷ – z jednej strony wymóg stwierdzenia rzeczywistej potrzeby dokonania w danym stanie faktycznym ingerencji w zakres prawa bądź wolności jednostki, a z drugiej zaś winna ona być rozumiana jako wymóg stosowania takich środków prawnych, które będą skuteczne, a więc rzeczywiście służące realizacji zamierzonych przez prawodawcę celów. Ponadto chodzi tu o środki niezbędne w tym sensie, że chronić będą określone wartości w sposób bądź w stopniu, który nie mógłby być osiągnięty przy zastosowaniu innych środków. Niezbędność to również skorzystanie ze środków jak najmniej uciążliwych dla podmiotów, których prawa lub wolności ulegną ograniczeniu. Spełnienie powyższych postulatów wymaga bliższej analizy w każdym konkretnym przypadku ograniczenia prawa lub wolności, w szczególności przez skonfrontowanie wartości i dóbr chronionych daną regulacją z tymi, które w jej efekcie podlegają ograniczeniu, jak również przez ocenę metody realizacji ograniczania.

Odnosząc to do realiów konkretnej sprawy, należy zacząć od stwierdzenia, iż niewątpliwie stosowanie zatrzymania i przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej powinno służyć realizacji podstawowych celów procesu karnego, tj. zapewnieniu tego, aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności (art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k.), oraz tego, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie (art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.). Niezbędność w znaczeniu, jakie nadaje jej zasada proporcjonalności, wymagała jednak wykazania, iż osiągnięcie tych celów nie byłoby możliwe przy zastosowaniu innych, mniej uciążliwych dla jednostki środków. Obecnie art. 247 § 1 k.p.k. nie uzależnia sięgnięcia po najdalej idący środek przymusu procesowego w postaci krótkotrwałego pozbawienia wolności

⁶ J. Skorupka, *Zatrzymanie procesowe osoby podejrzanej*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 11, s. 18.

⁷ Sygn. Kp 1/2005, OTK ZU 2005, nr 8A, poz. 93.

osobistej osoby korzystającej z domniemania niewinności (art. 42 ust. 3 Konstytucji RP) od udokumentowania nieskuteczności innych środków, ale jedynie od uprawdopodobnienia ich potencjalnej nieskuteczności. Zostało to sformułowane poprzez określenie, iż po stronie prokuratora sięgającego po instytucje z art. 247 § 1 k.p.k. musi istnieć „obawa”, że dana osoba „nie stawia się na wezwanie w celu przeprowadzenia czynności” bądź „w inny bezprawny sposób będzie utrudniać postępowanie”. Ponadto ta obawa ma być „uzasadniona”. W konkretnej sprawie może zajść sytuacja, gdy nie będzie obaw niestawiennictwa osoby podejrzanej. Możemy mieć z nią do czynienia, gdy dana osoba dotychczas zgłaszała się na wezwania organów procesowych, a jej sytuacja nie uległa jakiegokolwiek zmianie. Dotychczasowa postawa procesowa ww. osoby, jej sytuacja osobista i pozycja nie będą pozwalać na wyciągnięcie tego rodzaju wniosków. Inną sprawą może być natomiast obawa utrudniania planowanej czynności, w szczególności np. konfrontacji. Za jej istnieniem przemawiać może taktyka planowanych czynności i konieczność np. uchronienia konfrontowanego z podejrzanym świadka od bezprawnego wpływania na jego wersję. Nie można więc kwestionować tego, iż zatrzymanie – nawet jeśli nie będzie istniała obawa niestawiennictwa osoby podejrzanej – będzie służyło wyłącznie realizacji celów postępowania karnego.

Należy się jednak zastanowić, czy obawy co do utrudniania czynności przez osobę podejrzaną lub podejrzanego będą „uzasadnione” w sensie, o jakim mowa w przedmiotowym przepisie. Ponieważ artykuł nie zawiera w tym zakresie jakichkolwiek dalszych wskazówek, trzeba go skonfrontować z innymi przepisami tego aktu prawnego, w szczególności art. 75 § 2 k.p.k., który mówi o „uprzednim niestawiennictwie oskarżonego”. Skoro art. 247 § 1 k.p.k. nie zawiera tego kryterium, należy uznać, iż ustawodawca daje prokuratorowi w tym zakresie zdecydowanie większą swobodę. Nie zmienia to jednak faktu, iż pomimo tego, że w dalszym ciągu przepis ten jest mało precyzyjny⁸, brak jest całkowitej dowolności stosowania tego środka przymusu. Jak wskazano wyżej, winien on być stosowany przy wykazania uzasadnionej obawy, iż osiągnięcie celów postępowania nie byłoby możliwe przy zastosowaniu innych, mniej uciążliwych dla jednostki środków. Pomocniczo przy analizowaniu terminu „uzasadniona obawa” należy posługiwać się dorobkiem orzecznictwa i doktryny opartym m.in. na art. 258 § 1 pkt 2 k.p.k. zawierającym tożsame sformułowania odnoszące się do podstaw stosowania tymczasowego aresztowania. Jak podnoszono na gruncie tamtego przepisu, prawdą jest, że istnienie obawy mactwa powinno z reguły wynikać z konkretnych okoliczności faktycznych świadczących o możliwości oddziaływania na tok procesu w sposób wskazany w art. 258 § 1 pkt 2 k.p.k. Jednak jak słusznie podkreśla się w orzecznictwie i literaturze przedmiotu, w pewnych wypadkach na obawę mactwa może wskazywać sam charakter przestępstwa i oko-

⁸ A. Tęcza-Paciorek, *Pojęcie osoby podejrzanej i jej uprawnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11, s. 54.

liczności towarzyszące jego popełnieniu⁹. Natomiast w postępowaniu przeciwko osobom działającym w zorganizowanej grupie przestępczej obawa matactwa jest realna z racji wzajemnych powiązań bądź zależności między członkami tej grupy. Obawa matactwa nie musi w tej sytuacji wynikać z konkretnych dowodów¹⁰. Jednak nawet gdy nie mamy do czynienia ze zorganizowaną grupą przestępczą, korupcyjny charakter przestępstw, wzajemne powiązania poszczególnych osób i ich relacje czy inne szczególne okoliczności mogą skłaniać do podobnej konkluzji.

Kolejną przesłanką, która może wskazywać na zasadność zastosowania środka przewidzianego w art. 247 § 1 k.p.k., jest potrzeba niezwłocznego zastosowania środka zapobiegawczego. Nie budzi specjalnych kontrowersji twierdzenie, iż znaczny czas, który nastąpił pomiędzy wydaniem postanowienia a jego realizacją, może przeczyć tezie, iż w ramach danej sprawy istniała faktycznie konieczność „niezwłocznego” stosowania tych środków. Rozważając to, należy jednak pamiętać, iż w omawianym przepisie jest mowa o wszelkich środkach, a więc i takich, które w rzeczywistości zostały zastosowane, a nie tylko związanych z pozbawieniem wolności. Kontrowersje te podnoszone w doktrynie¹¹ do dziś nie zostały rozstrzygnięte. Tym niemniej wykładnia literalna tego przepisu nie ogranicza uprawnień prokuratora w tym zakresie jedynie do sytuacji, w których zamierza zastosować izolacyjne środki zapobiegawcze. Nie ma więc wątpliwości, iż prokurator może zastosować środek przymusu z art. 247 § 1 k.p.k. w przypadku, gdy chce „niezwłocznie” zastosować środek zapobiegawczy w postaci poręczenia majątkowego czy zakazu opuszczania kraju. W dalszym ciągu pozostaje jednak kwestia „niezwłoczności” stosowania tych środków. Niewątpliwie o takim charakterze tej potrzeby może świadczyć ocena zgromadzonego w danym momencie materiału dowodowego i to prokurator prowadzący daną, konkretną sprawę jest uprawniony – przy zastosowaniu zasad wiedzy, logiki i doświadczenia życiowego – do jej oceny.

Wracając zaś do kwestii opóźnienia w realizacji wydanego postanowienia o zatrzymaniu i przymusowym doprowadzeniu, które to miałyby świadczyć o braku właśnie „niezwłoczności” potrzeby stosowania środków zapobiegawczych, należy uznać, iż można to ewentualnie traktować jako błąd w taktyce śledztwa związany z realizacją tego postanowienia doprowadzający w konsekwencji do tego opóźnienia, a nie jako brak istnienia jego faktycznych podstaw. Charakter stawianych zarzutów czy zakres podmiotowy i przedmiotowy śledztwa jednoznacznie może wszak wskazywać na konieczność należytego przygotowania się do planowanych

⁹ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 6 sierpnia 2008 r., sygn. II AKp 115/2008, OSA 2009, nr 11 poz. 38, s. 36; J. Izdorczyk, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2002, s. 123.

¹⁰ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 21 kwietnia 2006 r., sygn. II AKz 111/2006, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2006, nr 4 poz. 40.

¹¹ A. Tęcza-Paciorek, *Pojęcie osoby...*, s. 55.

z osobami podejrzanymi czynności – zarówno pod względem merytorycznym, jak i technicznym. Ich wykonanie niezwłocznie po wydaniu postanowienia o zatrzymaniu mogłoby się zapewne wiązać ze szkodą dla postępowania.

Bibliografia

Izydorczyk J., *Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2002.

Skorupka J., *Zatrzymanie procesowe osoby podejrzanej*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 11.

Tęcza-Paciorek A., *Pojęcie osoby podejrzanej i jej uprawnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11.

Streszczenie

Artykuł omawia przepis art. 247 § 1 k.p.k. dotyczący zatrzymania i przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej lub podejrzanego, koncentrując się na jego gwarancyjnym charakterze, którego nabrał po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 lutego 2008 r. W opracowaniu przedstawiono kontrowersje dotyczące interpretacji przesłanek stosowania tej instytucji oraz wpływ dotychczasowej postawy procesowej osoby podejrzanej lub podejrzanego na możliwość zastosowania doprowadzenia.

Słowa kluczowe: zatrzymanie, doprowadzenie, Trybunał Konstytucyjny, podejrzany, oskarżony

PROSECUTORIAL DETENTION – PREREQUISITES FOR ITS USE

Summary

The article discusses the provision of Art. 247 § 1 of the Code of Criminal Procedure, concerning the detention and compulsory transportation of a suspect or suspects, focusing on its guarantee character, which it acquired after the Constitutional Tribunal judgment of 5 February 2008. The paper presents controversies related to the interpretation of the prerequisites for the application of this institution and the influence of the previous procedural attitude of a suspect or suspected person on the possibility to apply the transportation.

Keywords: arrest, lead, Constitutional Court, suspect, accused